

ПРОБЛЕМА КЛАСИФІКАЦІЇ ЧИННИКІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ВИНИКНЕННЯ КРИЗИ ПІДПРИЄМСТВА

Стаття присвячена дослідженню сутності існуючих підходів до визначення та класифікації чинників виникнення кризи підприємства.

Ключові слова: криза, підприємство, чинники виникнення кризи, соціально-економічна система.

У будь-якого підприємства є небезпека появи кризи, оскільки діяльність підприємства завжди пов'язана з ризиками. Це визначається тим, що підприємство існує в соціально-економічній системі, яка розвивається циклічно.

Для того, щоб розпізнати кризу, необхідно своєчасно виявити симптоми, визначити чинники, що свідчать про можливість настання кризи, і виявити його причини. Засобами виявлення можливості настання кризової ситуації підприємства служать інтуїція і досвід, аналіз і діагностика стану, які слід застосовувати на всіх етапах існування підприємства.

Тому, на сучасному етапі стає актуальним вивчення сутності чинників виникнення кризи підприємства.

Аналіз наукової літератури з досліджуваної проблематики засвідчує, що до цього часу не сформоване чітке загальноприйняте представлення про кризу підприємства та чинники, що впливають на її виникнення.

Досліджувана економічна категорія описує різні феномени в житті підприємства - від просто перешкод у процесі його функціонування через різного роду конфлікти аж до оголошення банкрутства.

Мета статті - розглянути і проаналізувати існуючі підходи до визначення сутності і класифікації чинників, що впливають на виникнення кризи підприємства.

Існує типовий перелік чинників, які підвищують ймовірність виникнення та розвитку кризи підприємства. Чинники - події або встановлені тенденції, що свідчать про появу кризи [1, 85].

Періодичність виникнення, інтенсивність поглиблення та можливості переборення кризи є індивідуальними характеристиками мікроекономічної системи, що визначаються суттю протиріч, що її зумовили, та формуються під сукупним впливом зовнішніх та внутрішніх чинників:

а) не залежні від діяльності підприємства (зовнішні або екзогенні чинники);

Зовнішні чинники визначаються станом економіки (зростання інфляції, нестабільність податкової системи, зростання безробіття, зниження рівня доходів населення), діяльністю держави, станом галузі, до якої відноситься дане підприємство, а також дією стихії. Крім того, вплив роблять ринкові чинники: зниження ємкості внутрішнього ринку, посилення монополізму на

* старший викладач кафедри економіки і управління Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова

© Г.В. Буслаєва, 2008

ринку, нестабільність валютного ринку [2, 58].

Якщо економіка знаходиться в стані системної кризи, це відбивається на функціонуванні окремого підприємства, причому для кожної по-різному. Все залежить від виду власності підприємства, виду її діяльності і від економічного і професійного потенціалу. При цьому слід мати на увазі, що кожне підприємство по-різному реагує на співвідношення тих, що впливають на її стан внутрішніх і зовнішніх чинників. Так, при виникненні системної кризи ряд підприємств миттєво руйнується, інші щосили чинять опір кризовим явищам, треті знаходять різні можливості використовувати вплив зовнішніх чинників на благо собі, можливо, тимчасово, в хаосі загальних кризових явищ. Це може пояснюватися багатьма причинами, серед яких є і антикризовий потенціал, професійне управління, підвищена економічна активність. Проте можливо і таке положення, при якому навіть при вельми сприятливій зовнішній економічній обстановці підприємства входить в глибоку кризу [4, 124].

Зовнішні чинники кризового розвитку у свою чергу підрозділяються при аналізі на три підгрупи:

- соціально-економічні чинники загального розвитку країни. У складі цих чинників розглядаються тільки ті, які надають негативну дію на господарську діяльність даного підприємства;

- ринкові чинники. При розгляді цих чинників досліджуються негативні для даного підприємства тенденції розвитку товарних (як по сировині і матеріалам, так і по продукції, що випускається) і фінансового (грошового, фондового і валютного) ринків;

- інші зовнішні чинники. Їх склад підприємство визначає самостійно з урахуванням специфіки своєї господарської діяльності [4, 73].

б) залежні від діяльності підприємства (внутрішні або ендегенні чинники).

Внутрішні чинники, що виникають в результаті діяльності самого підприємства, також можуть бути причиною кризи. Причому проведені дослідження підтвердили, що внутрішні чинники підсилюють дію зовнішніх. Логічний ланцюжок пошуку внутрішніх причин економічної кризи на українських підприємствах можна побудувати, виходячи з відповіді на питання, збільшився або зменшився об'єм продажів за останні два роки. Якщо проблем з продажем продукції немає, причина полягає не в самій продукції, а в оборотності оборотних коштів. Якщо оборотність мала, проблема пов'язана з великою тривалістю виробничого циклу. Необхідно виявити слабку ланку циклу. Це можуть бути затримки з оплатою відпущених товарів. Тоді причини кризи пов'язані з ціновою політикою і контролем цін, з умовами договору на продаж товару (наприклад, постачання товару здійснюються без передоплати). Високі ціни можуть бути пов'язані з високими витратами виробництва. Тоді слід з'ясувати динаміку зміни витрат на виробництво товару і причини їх зростання. Для українських підприємств, як правило, високі складові витрат - це витрати на енергоносії.

При високій оборотності засобів причини економічної кризи полягають в рентабельності товару. Якщо об'єм продажів зменшується, причину слід шукати в реалізації продукції. Подальші питання пов'язані з наявністю запасів готової нереалізованої продукції, споживчими властивостями товару, ціновою політикою і системою розподілу і просування товару, відповіді на яких мо-

жуть дати уявлення про причини кризи підприємства [5, 8].

Загальна сукупність чинників, що сприяють розвитку кризи підприємства, наведена в табл. 1.

Таблиця 1.

Класифікація чинників виникнення кризи

Зовнішні чинники		
Міжнародні	Загальноекономічні	Циклічність економічного розвитку Фінансова політика трансформаційних банків Руйнування ринків збуту продукції
	Стабільність міжнародної політики	Укладання міжнародних угод: утворення вільних економічних зон, зон вільної торгівлі Тарифні узгодження Міжнародний маркетинг
	Міжнародна конкуренція	Організація спільних підприємств Ліцензійна торгівля Фінансова спроможність іноземних партнерів Стратегічні зони господарювання
Національні	Політичні	Стан фінансової системи Ставлення до власності Принципи земельної політики держави Політична нестабільність Відношення держави до підприємництва Податкова політика Організація монополізму Захист конкуренції Криза в інших країнах Міжнародна політика по відношенню до країни та її стабільність
Національні	Економічні та демографічні	Життєвий цикл галузі Рівень доходів, накопичень населення Рівень платоспроможності населення Споживча властивість (рівень цін, можливість отримання позик) Інфляційні процеси Підприємницька активність Фінансова спроможність підприємств-боржників Кредитна політика Відсутність розвитку ринку страхових послуг Позиція держави щодо своїх боргів Рівень підприємницької активності
Ринкові	Психографічні	Споживчий вибір Навички, традиції та норми споживання
	Науково-технічні	Новизна конструкцій та технологій Конкурентоспроможність продукції
	Форми конкуренції	Рівень витрат виробництва Рівень технологій Якість продукції Рівень маркетингу

Внутрішні чинники	
Конкурентні	Ціль, сфера діяльності Життєвий цикл підприємства Традиції, репутація, імідж Частка ринку та стадія життєвого циклу
Чинники діяльності	Форма власності Організація виробництва Адаптованість фірми Форма спеціалізації Концентрація виробництва Диверсифікація виробництва
Ресурсні	Тривалість виробничого циклу Рівень виробничих запасів Обіговість коштів
Маркетингові	Сегментація ринку (співвідношення масових та цільових ринків збуту) Товарна політика Цінова політика Збутова політика Комунікаційна політика Стратегічні цілі та прогнозування збуту Виробничий потенціал
Фінансові	Структура балансу Платоспроможність Ліквідність Співвідношення власних та позикових коштів Вартість капіталу Структура майна Інвестиційна привабливість Дохід на акцію; Рівень прибутку та рентабельності Робота з дебіторами Фінансові ризики
Управлінські	Кадрова політика Організаційна структура управління Стратегічне управління Система мотивації персоналу Культура управління
Інноваційні	Інноваційна діяльність Прогресивність засобів та методів виробництва Рівень ресурсомісткості продукції Відсутність диверсифікації виробництва

Джерело: [3, 6, 7, 8].

Наведена класифікація є найповнішою серед усіх класифікацій, розроблених в економічній літературі, та найбільш комплексно відображає всю низку чинників, що впливають на виникнення кризи підприємства.

Проведене дослідження дозволяє виділити, що великий вплив на підприємства мають такі фактори, що не враховувались раніше: політична нестабільність, наявність кризи в інших країнах, міжнародна політика по відношенню до країни та її стабільність, кредитна політика, інфляційні процеси, руйнування ринку, фінансова спроможність підприємств-боржників, відсутність

розвитку ринку страхових послуг, необов'язковість держави щодо своїх боргів, рівень підприємницької активності, життєвий цикл галузі, неефективна робота з дебіторами, виробничий потенціал підприємства, відсутність ефективних методів стимулювання праці, неврахування фінансових ризиків, відсутність стратегічного управління та відсутність культури управління. Щодо інноваційних чинників, то в сучасних умовах господарювання їх вплив є досить важливим, особливо для підприємств легкої промисловості, оскільки використання нових технологій та нових підходів до виробництва сприяє підвищенню конкурентоспроможності продукції.

Література

1. Антикризисное управление: от банкротства к финансовому оздоровлению / Под ред. Г.П. Иванова. - М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1995. - 320 с.
2. Антикризисное управление / Под ред. Короткова Э.М. - М.: ИНФРА - М, 2000. - 432 с.
3. Гавриленко Т.В. Інновації в антикризовому управлінні // Шляхи активізації інноваційної діяльності підприємств: Монографія // Під. ред проф. О.І.Волкова, проф. М.П.Денисенка. - К.: КНУТД, 2005. - С. 250.
4. Інновації в антикризовому управлінні // Шляхи активізації інноваційної діяльності підприємств: Монографія // Під.ред. проф. О.І.Волкова, проф. М.П.Денисенка. - К.: КНУТД, 2005. - 775с.
5. Лігоненко Л.О. Антикризисное управління підприємством: теоретико - методологічні - засади та практичний інструментарій. Монографія - К.: КНТЕУ, 2001. - 580 с.
6. Ситник Л.С. Організаційно-економічний механізм антикризового управління підприємством: Дис. на здобуття наук. ступ. д-ра ек. наук.: 08.06.01. / Національна Академія Наук України - Донецьк, 2001. - 415 с.
7. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой / Под ред. Градова А.П. и Кузина Б.И. СПб. «Специальная литература», 1996. - 510с.
8. Тельнова Г.В. Антикризисное управління машинобудівним підприємством. - Рукопис - Маріуполь, 2006 - 298 с.